

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

STRATEGIC TERMS OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF RAILWAY TRANSPORT ON AN INNOVATIVE FRAMEWORK

Каличева Н.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіка та управління
виробничим і комерційним бізнесом,
Український державний університет залізничного транспорту

Посилення рівня конкуренції між різними видами транспорту на внутрішньому та зовнішньому ринках транспортних послуг вимагає реалізації заходів, спрямованих на забезпечення інноваційного розвитку підприємств. Це є досить актуальним для залізничного транспорту, техніко-технологічна база якого є досить зношеною та потребує негайного оновлення. Стаття присвячена питанням інноваційного розвитку підприємств залізничного транспорту. Визначено, що на стратегічний розвиток підприємств залізничного транспорту має безпосередній вплив стан їх техніко-технологічного оновлення на інноваційних засадах. Надані рекомендації щодо забезпечення конкурентоспроможності залізничного транспорту в сучасних умовах господарювання з метою прискорення інтеграції вітчизняної транспортної системи до загальноєвропейської.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інновації, розвиток, залізничний транспорт, стратегія, оновлення, ефективність.

Усиление уровня конкуренции между различными видами транспорта на внутреннем и внешнем рынках транспортных услуг требует реализации мероприятий, направленных на обеспечение инновационного развития предприятий. Это является весьма актуальным для железнодорожного транспорта, технико-технологическая база которого достаточно изношена и требует немедленного обновления. Статья посвящена вопросам инновационного развития предприятий железнодорожного транспорта. Определено, что на стратегическое развитие предприятий железнодорожного транспорта имеет непосредственное влияние состояние их технико-технологического обновления на инновационной основе. Даны рекомендации по обеспечению конкурентоспособности железнодорожного транспорта в современных условиях хозяйствования с целью ускорения интеграции отечественной транспортной системы в общеевропейскую.

Ключевые слова: конкурентоспособность, инновации, развитие, железнодорожный транспорт, стратегия, обновления, эффективность.

At present, the innovative development of rail transport is supportive, without some radical changes that the industry needs. Therefore, further technological and technological development of rail transport enterprises should be based on increasing the level of openness, applying principles of free transport flow with the use of adaptive management, synergy of innovation, etc. Moreover, the technological and technological development of rail transport in any leading world country is based on an innovative breakthrough in related areas of the national economy, namely, machinery and instrumentation, which contributes to the competitiveness of the domestic railway sector on the domestic and foreign markets. Of great importance in the research of the innovation development of the enterprise is the change of technological processes in the production process. Since the technological method acts as an interdependent stable technical and economic system for the development of industrial relations, then the implementation of production activities within its boundaries, which have a clear expression, reflects the level of technical and technological development of the enterprise. Increasing the level of competition between different modes of transport in the domestic and foreign markets of transport services requires the implementation of measures aimed at providing innovative development of enterprises. This is very relevant for rail transport, the technical and technological base of which is very old and needs an immediate upgrade. The article is devoted to issues of innovative development of railway transport enterprises. It is determined that the strategic development of railway transport enterprises has a direct influence on the state of their technological and technological innovation on an innovative basis. These recommendations on ensuring the competitiveness of rail transport in modern economic conditions with the aim of accelerating the integration of the domestic transport system into the pan-European. An important indicator of technical and technological development of an enterprise is the definition of the effectiveness of strategic innovation development, which should be based not only on the comparison of the main financial and technical indicators of development, but also on determining the long-term and impact on the further strategic development of the entire technical-economic system, that is, further promising development of the railway transport.

Key words: competitiveness, innovation, development, railway transport, strategy, renewal, efficiency.

Постановка проблеми. Для забезпечення ефективного розвитку підприємств залізничного транспорту потрібно їхній техніко-технологічний розвиток спрямовувати на формування нової стратегії для підвищення економічного потенціалу за рахунок виробництва нової продукції та створення нових послуг, а також якісного покращення рівня сервісу наявних, підвищення рівня безпеки та надійності, зміни рівня технологічного укладу, застосування енергоощадних та ресурсозберігаючих технологій, інформатизації та цифровізації, підвищення рівня культури та соціального розвитку тощо.

Адже натеper інноваційний розвиток залізничного транспорту має підтримуючий характер без певних радикальних змін, яких галузь дуже потребує. Тому подальший техніко-технологічний розвиток підприємств залізничного транспорту має ґрунтуватися на підвищенні рівня відкритості, застосовуванні принципів вільного транспортного потоку з адаптивним управлінням, синергії інновацій тощо. Тим більше що техніко-технологічний розвиток залізничного транспорту ґрунтується на інноваційному прориві в суміжних сферах національного господарства, а саме – машино- та приладобудуванні, що сприяє забезпеченню конкурентоспроможності вітчизняного залізничного сектору на внутрішньому та на зовнішньому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку підприємств залізничного транспорту розкрито в наукових доробках В.Л. Диканя, Л.Л. Калініченко, О.Г. Кірдіної, О.С. Максимчука, І.Л. Назаренко, І.В. Соломникова та ін. [1–6], у яких дослідники активно розглядають проблематику стану підприємств залізничного транспорту в сучасних умовах господарювання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на актуальність зазначеної проблеми, залишаються мало дослідженими та розкритими питання формування стратегії техніко-технологічного розвитку підприємств залізничного транспорту на інноваційній основі.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення ролі інновацій під час формування стратегічних підходів ефективного розвитку підприємств залізничного транспорту для забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку транспортних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Велике значення в дослідженні інноваційного розвитку підприємства має зміна технологічних укладів у процесі виробництва. Оскільки технологічний уклад виступає у вигляді взаємозалежної стійкої техніко-економічної системи розвитку виробничих відносин, то й здійснення виробничої діяльності в його межах, які мають чітке вираження, відображає рівень техніко-технологічного розвитку підприємства.

Натеper виділяють шість технологічних укладів, які мають виражені технологічні особливості та значно впливають на розвиток продуктивних сил у світі. Зокрема, перші чотири уклади відображають розвиток машинного виробництва та індустріалізацію світової промисловості. У п'ятому технологічному укладі на перше місце виходять інформація та знання як новий чинник формування та розвитку виробничих сил у суспільстві. Шостий технологічний уклад характеризується застосуванням нано- та біотехнологій, зміною підходів до використання наявних ресурсів, застосування альтернативних видів енергії тощо [7].

Більша частина вітчизняних підприємств, в тому числі й залізничного транспорту, функціонують у межах третього та четвертого технологічних укладів із використанням певних елементів п'ятого та шостого, що не відповідає сучасним світовим вимогам до формування та розвитку виробничих сил. Це приводить до наявності структурних проблем у національній економічній системі, що проявляється високою витратністю виробництва під час виготовлення продукції чи надання послуг та значно знижує можливості застосування інноваційних моделей розвитку національного господарства.

Незначна інноваційна активність вітчизняних підприємств є досить низьким показником інноваційного розвитку всієї економіки країни. Адже провідні світові виробництва застосовують інновації у виробничому процесі майже на 70%, а в нашій країні цей показник становить до 20% за найоптимістичнішими прогнозами [8].

Звісно, що продуктивний інноваційний розвиток потребує відповідного фінансування. А в тій складній політико-економічній ситуації, яка є в нашій країні, жоден інвестор не бажає вкладати кошти в перспективний інноваційний розвиток виробництва. Тобто якщо інвестиції є, то їх використовують для підтримки третього і четвертого технологічних укладів, а на розвиток п'ятого та шостого майже нічого не виділяється. Інвестори не бачать перспективних напрямів розвитку національного господарства і використовують вітчизняні виробничі потужності лише для отримання сировини.

За таких умов досить складно заохотити інноваційний розвиток національної економічної системи, але стимулювання розвитку наукоємного високотехнологічного виробництва товарів та надання послуг, допомога у застосуванні різноманітних нововведень у господарській діяльності та інші заходи є передумовою прогресивних трансформаційних змін в економічній системі, що сприятиме її ефективному розвитку.

Натеper значна кількість дослідників пропонує змінити підходи до структурної перебудови національної економіки за рахунок довгострокового циклічного коливання в економічній системі [9–12], що дасть змогу послідовно перейти національному господарству до нового техно-

логічного укладу та забезпечити його ефективний розвиток. Головне – вибрати домінуючий напрям розвитку та спрямовувати всі зусилля на його реалізацію.

Відповідно до [13], основними технологічними напрямками подальшого розвитку економічних систем мають бути медицина, адитивні, нано- та біотехнології, робототехніка, інформаційні та когнітивні технології, котрі становитимуть основу непрості системи саморегульованого виробництва – комплексу MANBRIC-технологій, за першими буквами зазначених технологічних курсів (MANBRIC-technologies). Тобто NBIC-конвергенція, GRAIN, MANBRIC-технології матимуть загальну мету змінити наявний технологічний уклад для подолання економічної кризи та створення ситуації для зміни в соціально-економічному розвитку нашої країни.

Отже, формування структури шостого технологічного укладу, який буде ґрунтуватися на використанні у виробничому процесі нових матеріалів та альтернативних видів енергії, біо- та нанотехнологій, глобальних інформаційних мереж, є необхідним для подолання системної кризи в національній економіці за рахунок застосування новітньої технологічної парадигми NBIC-конвергенції. Її застосування є необхідним для вирішення конкретних економічних проблем підприємств із метою створення умов щодо їх подальшого розвитку та формування нових конкурентних переваг на ринку, що є особливо актуальним для вітчизняних підприємств.

Безпосередній вплив на ефективний розвиток національної економіки можуть мати нові конвергентно-міждисциплінарні фінансові, управлінські й організаційні технології, застосування яких сприятиме розвитку телекомунікаційних підприємств за рахунок [14]:

- оновлення вітчизняної мережі зв'язку відповідно до вимог сучасних інформаційних технологій;

- створення умов для ефективного розвитку цифрової економіки – надання можливості безперебійної роботи інформаційних центрів, створення каналів доступу до них, формування ринку інформаційних послуг;

- запровадження новітніх мереж зв'язку;
- створення та розвитку транспортних мереж нового покоління;

- створення корпоративних інформаційних мереж;

- розвитку нових інформаційних стандартів зв'язку та ін.

Таким чином, повна інформатизація суспільства, яка є необхідною умовою функціонування шостого технологічного укладу, так відобразиться на діяльності підприємств залізничного транспорту.

По-перше, для успішного функціонування на ринку послуг та для забезпечення власної конкурентоспроможності підприємства залізничної галузі у власній діяльності мають прово-

дити активну роботу зі впровадження науково-дослідних розробок, а саме:

- розроблення та запровадження нових зразків продукції;

- використання нової техніки та конструкцій;

- застосування альтернативних видів енергії;

- використання нових видів сировини та матеріалів;

- надання нових видів послуг та ін.

По-друге, проводити постійне вдосконалення технологічного процесу виготовлення продукції та надання послуг.

По-третє, розробляти та запроваджувати у виробничий процес різноманітні організаційно-управлінські рішення, котрі потрібні для здійснення інноваційної діяльності.

По-четверте, сприяти інформаційному розвитку галузі шляхом розроблення та впровадження потрібних інформаційних новацій та ресурсів.

По-п'яте, здійснювати заходи з підготовки кадрів для майбутнього інноваційного розвитку підприємств залізничного транспорту за рахунок їх навчання, перенавчання, стажування тощо.

Потрібно відзначити, що на інноваційний розвиток підприємств залізничного транспорту мають безпосередній вплив зовнішні та внутрішні чинники. До внутрішніх належать:

- потреба у постійному розвитку та оновленні виробництва;

- необхідність утримувати наявні конкурентні переваги та створювати нові;

- зростання рівня конкурентоспроможності;

- потреба у розширенні частки на ринку;

- економічна та фінансова стабільність;

- покращення власного фінансового стану та ін.

Зовнішні чинники – це:

- потреба у постійному прилаштуванні до мінливого середовища;

- загроза з боку конкурентів;

- зміна у потребах споживачів;

- динаміка ринку;

- розвиток новітньої ресурсної та енергетичної бази та ін.

Важливим показником техніко-технологічного розвитку підприємства є визначення ефективності стратегічного інноваційного розвитку, що має базуватися не лише на порівнянні основних фінансових та технічних показників розвитку, а й на визначенні довготривалості та впливу на подальший стратегічний розвиток усієї техніко-економічної системи, тобто подальшого перспективного розвитку залізничного транспорту. За рахунок такого підходу для визначення ефективності інноваційних заходів необхідно застосовувати комплексний індекс інноваційності стратегічних проектів, який має визначатися не на базі технічних переваг інноваційного заходу, а на їхньому впливі на головні показники ефективності діяльності підприємств залізничного транспорту в сучасних умовах.

Також запровадження будь-якого інноваційного рішення, хоча й має вплив на всю еконо-

мічну систему, все ж спрямовується на якусь певну групу ключових показників, які й визначають ефективність та корисність проекту за рахунок узагальнюючих економічних даних.

Визначення комплексного показника ефективності інноваційних заходів можна здійснити на основі використання середньозважених даних основних показників від упровадження за рахунок визначення їхнього впливу на загальний результат або на основі визначення загального комплексного показника ефективності.

Сформулювати цей показник можна за рахунок таких виразів:

– під час визначення середньозважених показників:

$$I_{\text{еіз}}^{\text{компл}} = \sum_{j=1}^n I_j * \delta_j; \quad (1)$$

– під час визначення загального комплексного показника:

$$I_{\text{еіз}}^{\text{компл}} = I_1 * I_2 * \dots * I_n, \quad (2)$$

де I_j – індекс j -го показника ефективності інноваційного заходу;

δ_j – вагова характеристика, визначена експертним шляхом, j -го показника ефективності інноваційного заходу;

n – кількість показників ефективності інноваційного заходу.

Якщо терміни дії інноваційних рішень є різними, то для визначення їхньої ефективності доцільно привести їхні показники до середньорічного за таким виразом:

$$I_{\text{компл}}^n = \sqrt[n]{I_{\text{еіз}}^{\text{компл}}}, \quad (3)$$

де t – час життєвого циклу визначеного проекту.

Вибираючи найбільш перспективний варіант інноваційного стратегічного проектного рішення,

необхідно спиратися на можливість отримання максимальних економічних показників діяльності під час реалізації вибраного заходу та оцінки реальних можливостей його реалізації в сучасних умовах, що є особливо актуальним для залізничної галузі.

Висновки. Із всього вищезазначеного можна дійти висновку, що на конкурентоспроможність будь-якого підприємства має безпосередній вплив його техніко-технологічний розвиток, котрий забезпечується інноваційним шляхом [15].

Так, техніко-технологічний розвиток підприємств залізничного транспорту базується на таких стратегічних факторах, як:

– розвиток техніко-технологічної бази підприємства шляхом модернізації та відтворення основних фондів та інфраструктури;

– удосконалення технологій щодо покращення послуг із перевезення шляхом підвищення швидкості, якості та надійності перевізного процесу;

– фінансове забезпечення та фінансова стійкість, тощо.

Досягнення перерахованих вище напрямів потрібно реалізовувати за рахунок посилення інноваційної, виробничої, кадрової, інвестиційної та інтелектуальної складових частин у формуванні стратегії розвитку підприємств залізничного транспорту через створення корисних відносин з іншими науково-виробничими підприємствами та науково-дослідними організаціями в секторі інноваційного розвитку для пришвидшення реакції на потреби споживачів на ринку за рахунок освоєння нових технологій та створення нових продуктів, підвищення кадрового потенціалу, забезпечення технологічної гнучкості виробництва, покращення умов роботи та інших факторів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дикань В.Л., Зубенко В.О. Забезпечення ефективності інноваційної діяльності підприємств залізничного транспорту: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2008. 194 с.
2. Калініченко Л.Л. Вирішення інвестиційної проблеми інноваційного розвитку підприємств залізничного транспорту. *Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. Випуск 236. Т. 2. С. 222–227.
3. Кірдіна О.Г. Методологічні аспекти інвестиційно-інноваційного розвитку залізничного комплексу України: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 312 с.
4. Максимчук О.С., Кошевий М.М. Тенденції та стан інноваційного розвитку підприємств транспортної галузі України: колективна монографія. «Економіка и менеджмент. 2013: перспективи інтеграції и інноваційного розвитку». URL: http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedjment/monography/25_Maksimchuk.htm.
5. Назаренко І.Л., Маслова В.О., Івануна Я.О. Удосконалення методики оцінки інноваційного потенціалу локомотивного депо. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 54. С. 330–337.
6. Соломніков І.В. Інвестиційне забезпечення техніко-технологічного оновлення підприємств залізничного транспорту. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 60. С. 223–231.
7. Чухно А.А., Леоненко П.М., Юхименко П.І. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник. За ред. акад. НАН України А.А. Чухна. Київ: Знання, 2010. 687 с.
8. Чорна М.В., Глухова С.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств: монографія. Харків: ХДУХТ, 2012. 210 с.
9. Акаев А.А., Коротаев А.В. К прогнозированию глобальной экономической динамики ближайших лет. *Экономическая политика*. 2017. Т. 12. № 1. С. 8–39.

10. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Москва: Экономика, 2002. 568 с.
11. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. Москва: Владар, 1993. 310 с.
12. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). Москва: Прогресс, 1982. 462 с.
13. Гринин Л.Е., Коротаев А.В. Глобальное старение населения, шестой технологический уклад и мировая финансовая система *Кондратьевские волны: наследие и современность*. Волгоград: Учитель, 2015. С. 107–132.
14. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівн. М. Згуровський // Міжн. рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; НТУУ «Київський політехнічний інститут»; Ін-т прикл. сист. аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних із геоінформатики та сталого розвитку. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.
15. Каличева Н.Є., Масан В.В., Старцев Д.С. Вплив техніко-технологічних інновацій на ефективний розвиток підприємства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Київ, 2018. Том 29 (68). № 5. С. 51–54.